

Galatským 4,21-5,1 (Sára a Hagar)

Křesťané v Galácii byli původem pohané bez nějaké předchozí vázanosti na židovské tradice. Uvěřili v Krista, aniž se předtím museli nechat obřezat a přijmout Mojžíšův zákon. Ale pak se mezi nimi objevili učitelé vzeší z židovství a učili je, že ke spáse je nutné také obřezka a přijetí Tóry. Víra v Ježíše nestačí. Ke spáse je nutno také dodržovat zákon a jeho ustanovení. Stále tedy vnímali zákon jako cestu ke spáse. Ty z galatských sborů, kteří toto učení začali přijímat, Pavel oslovuje v tomto listě i v této kapitole. Zde tak činí slovy: „*Odpovězte mi vy, kteří chcete být pod zákonem: Co slyšíte v zákoně?*“ (v. 21). Když se ti judaističtí učitelé i ti, kdo jim naslouchají v galatských sborech, tolik ohánějí zákonem, rozhodne se Pavel použít takřikajíc jejich vlastní zbraň. Hodlá se s nimi utkat na jejich vlastní půdě. Chcete být pod zákonem, dobře, pak se tedy podívejme do zákona. Co se to tam píše?

1. Abraham a jeho synové

Pavel vybral z Tóry příběh o Abrahamovi. Z jeho příběhu připomíná okolnosti kolem narození jeho dvou synů Izmaela a Izáka. Abraham stojí na počátku dějin izraelského národa. Jej si Bůh vyvolil a povolal na cestu víry. Dal mu příslib, že z jeho potomstva bude jednou celý národ. Bůh si k tomu vyvolil po lidsku viděno naprosto nevhodný pár. Abraham se Sárrou nemohli mít děti. Ale právě jim se narodí syn. Zaslíbený syn se tu stal příslibem něčeho nového, co vznikne jen z Boží milosti – jen když Bůh zasáhne a neplodná porodí syna. To, že půjde o zásah Boží, je zvýrazněno i touto okolností, že když se jim měl syn Izák narodit, byli už oba velmi pokročilého věku. Všechny tyto okolnosti ukazovaly, že skutečně půjde o „syna zaslíbení“. Ovšem došlo v tom příběhu k významné u zádrhelu. Oba manželé, kteří už v době Abrahamova povolání patřili k seniorům, stále více stárli. Sára již jednou nevydržela to napětí a vymyslela způsob, jak Božím zaslíbení tak trochu pomoci. Pánu Bohu to nějak nejde, tak mu s tím pomůžeme. Přišla na nápad, že její muž Abraham zplodí syna s jejich služkou Hagar Egyptskou. Syna, který se jí narodí, přijme Sára za vlastního a stane se jejich potomkem a dědicem. Myslela to asi dobře, chtěla udělat něco proto, aby se Boží zaslíbení naplnilo. Ale bylo to velice nešťastné řešení. A ani Abraham zdá se nerozeznal zrádnost této myšlenky. Největším problémem bylo to, že to nebyla myšlenka a vůle Boží, ale pouze svévolný lidský nápad. Navenek vypadal i zbožně – jde nám jen o to, co nám Bůh přislíbil. Jdeme tomu naproti. Ale šli tomu naproti svévolně, o své vůli a představách. Takhle to Pán Bůh nechtěl. To byl hlavní problém. A nedomysleli ani, jaké to může mít neblahé následky praktické. Ty se také záhy projeví. Hagar otěhotněla a začala být na svou stárnoucí a neplodnou paní drzá. Sára na oplátku začala Hagar dělat takové dusno, až těhotná Hagar uprchla. Málem by zahynula ve stepi, kdyby ji Bůh neoslovil a nevrátil zpět. Později když už byli na světě oba synové – Izák a Izmael, začalo být jasné, že to nebude klapat. Izmael byl „poštívač“. Hagar s Izmaelem museli odejít – tentokrát natrvalo.

Skutečný syn zaslíbení se měl narodit Abrahamovi a Sáře. Došlo k tomu v době, kdy s tím oba už nepočítali, nejen pro neplodnost, ale také už i kvůli vysokému věku. Ale právě tehdy, proti všemu lidskému očekávání, přišel na svět Izák. On byl synem vzešlým z Boží milosti, z Božího zaslíbení a z víry (byť kolísající Gn 17,17 – „*Což se může narodit syn stoletému?*“) Abrahamovy (srov. Ř 4,19-20).

Celý tento příběh apoštol Pavel shrnuje do dvou vět: „*Abraham měl dva syny, jednoho z otrokyně a druhého z ženy svobodné. Ten z otrokyně se narodil jen z vůle člověka, ten ze svobodné podle zaslíbení*“ (v. 22-23). Civilně bychom to řekli tak, že měl dva syny se dvěma ženami. Nebo, že měl dva syny a každý z nich měl jinou matku. To je vnější pohled. Ale Bible ukazuje na hlubší podtext. Nepopisuje jen věcnou stránku, ale i na vnitřní podstatu. Ten první syn se narodil „z vůle člověka“ (dosl. „podle těla“), kdežto ten druhý se narodil „skrze zaslíbení“. Ten první z lidské svévole, ten druhý podle vůle a příslibu Božího.

Dále je pro Pavla důležité i to, kdo byly obě matky. Jedna byla otrokyně (Hagar), druhá žena svobodná (Sára). Legitimní byl pochopitelně pouze ten, který se narodil manželce (ženě svobodné). Syn otrokyně se po narození legitimního syna stal pouhý levoboček. V linii vyvolení hrál druhořadou roli. Byl to pořád syn Abrahama, proto ani Izmaele Pán Bůh nepomíjel. I jemu dal požehnání v tom, že se rozrostl v národ – právě proto, že to byl syn Abrahamův. Ale linie Božího lidu jde dál skrze syny svobodné, syna zaslíbení, Izáka.

2. Alegorický výklad

Všechny tyto okolnosti pak Pavel vykládá alegoricky, obrazně, jinotajně. Je tam dokonce jako na jediném místě v NZ použito slovo *allegorizein*: „*Je to řečeno obrazně (alegoricky)*“ (v. 24). Alegorický výklad Bible byl později hojně rozšířen v tzv. alexandrijské škole. Používali jej křesťanští učitelé, jakými byli Klement Alexandrijský či Origenés. Alegorický výkladu skýtá ovšem řadu úskalí. Může velmi bujet a košatět vždy podle pohledu toho či onoho vykladače. Velmi záleží na tom, kdo ty „hlubší významy biblických textů“ odkrývá. Na druhé straně vidíme, že apoštol Pavel alegorický výklad použil. Vedle doslovného významu zde Pavel vidí i hlubší rovinu. Sára a Hagar, to nejsou jen dvě ženy soupeřící ve svém mateřství, ale znázorňují také něco jiného: „*Ty dvě ženy jsou dvě smlouvy,*

jedna z hor Sínaj, která rodí děti do otroctví; to je Hagar. Hagar znamená horu Sínaj v Arábii a odpovídá nynějšímu Jeruzalému, neboť žije v otroctví i se svými dětmi. Ale budoucí Jeruzalém je svobodný, a to je naše matka“ (v. 24-26). Duch svatý si zjevně používá všechny možné žánry. V Bibli je všechno – příběhy, zákoníky, poezie, mudrosloví, bajky, podobenství, epištoly a třeba někdy i alegorické výklady. Všechny způsoby podání si dokázal Duch svatý použít. I dnes může být dobře zvolená alegorie duchovně podnětná. Ale patrně nikdy nebude a asi by ani neměla být tím převažujícím či dokonce jediným přístupem k Písmu – z výše zmíněných úskalí a nebezpečí.

3. Dvě smlouvy

Pro Pavla tedy Sára a Hagar představují (obrazně-alegoricky viděno) dva protikladné světy. Sára byla svobodná žena, Hagar otrokyně. Pro Pavla to jsou obrazy **dvou smluv**.

1. smlouva je popsána takto: „*Jedna (smlouva je) z hor Sínaj, která rodí děti do otroctví; to je Hagar. Hagar znamená horu Sínaj v Arábii a odpovídá nynějšímu Jeruzalému, neboť žije v otroctví i se svými dětmi*“ (v. 24-25). Hagar byla otrokyně a je tak obrazem hory Sínaj a Jeruzaléma Pavlových dob. Charakteristické pro tento svět je pojem *otroctví*. Jak je to myšleno? Pavel zde zřetelně myslí na uzavření Staré smlouvy za dob Mojžíšových, kterou uzavřel Hospodin s Izraelem při jejich putování pouští. Stalo se tak u hory Sínaj. Zde také Hospodin vydal Izraeli svůj zákon přikázání. Hospodin bude Izraeli Bohem a Izrael bude Hospodinovým lidem, pokud bude dodržovat zákon, který jim Bůh dal, a který je vyjádřením jeho vůle. Izrael ale nebyl schopen zákon dodržet. Přicházely proto Boží tresty a soudy (zajetí asyrské a babylonské). Proroci začali vyhlížet smlouvu novou, který nebude vepsána jen na kamenných deskách, ale na živých deskách lidských srdcí. Zákon Božích přikázání Izraeli spásu nepřinesl. Podle Pavla měl nakonec jiný účel. Zjevil svatou Boží vůli, ale také zjevil Izraeli jeho vlastní bídu a hříšnost. To proto, aby se Izrael pod tíhou zákona roztoužil po spáse, po Spasiteli, po smíření.

Židé měli poznat, že jsou příliš slábi na to, aby Boží zákon naplnili. Měli poznat, že snaha dosáhnout spásy dodržováním Božího zákona je těžká a nemožná otročina, která ve výsledku vede jen k odsouzení. To je tedy Hagar, to je Sínaj, to je i Jeruzalém Pavlovy doby – svět orientovaný na zákon a na slepou a bláhovou víru v sebe sama, že jej člověk může naplnit vlastním úsilím. Ale trefně to vyjádřil apoštol Petr, když se řešila právě ta otázka, zda věřícím z pohanů uložit dodržování Mojžíšova zákona: „*Proč ... pokoušíte Boha a chcete vložit na učedníky břemeno, které nemohli unést ani naši otcové ani my! Věříme přece, že jsme stejně jako oni spaseni milostí Pána Ježíše*“ (Sk 15,10-11). Petr zde nazývá zákon břemenem, které nemohli unést ani sami židé, kteří v něm vyrůstali. To je Hagar, to je Sínaj, to je starý Jeruzalém – svět zákona, svět lidské bezmoci, svět odsouzení.

2. smlouva. Ale Pavel připomíná novou smlouvu. Mluví o ní takto: „*Ale budoucí Jeruzalém je svobodný, a to je naše matka*“ (v. 26). Souběžně ještě existuje starý Jeruzalém žijící v otroctví. Ale přišel již Jeruzalém nový. Ten se vyznačuje svobodou. Jedná se o svobodu od lidských snah naplnit Boží zákon, a tak dojít spásy. Spása je nám darována v Pánu Ježíši a v Boží milosti. Zcela ruší tu cestu lidského výkonu a lidských zásluh, které stejně nikdy nemohly dojít cíle. Spása je nám z Boží strany dávana zcela zdarma jako milost a dar. Nemusíme se o něj nikterak zasloužit, můžeme jej toliko vděčně a s vírou přijmout. V tom spočívá ta úžasná svoboda, do které nás Kristus uvádí. Už nejsi a nemusíš být otrokem zoufalých snah zajistit si spásu sám svým úsilím. Už nejsi otrok, jsi syn, dcera Boží. Jsi dědicem Božích zaslíbení, Božího království. To je ta krajina nového Jeruzaléma, ve které smíme díky Ježíši žít. Tento Jeruzalém je svobodný, a ten je naší matkou. Nejsme dětmi otrokyně Hagar, ale jsme dětmi Sáry, ženy svobodné.

Sára byla neplodná, dokud jí Bůh nedal dar být matkou. Ta, která nemohla mít děti, nakonec předčila tu, která děti mít mohla. Pavel zde cituje Iz 54,1: „*Raduj se, neplodná, která nerodíš, jásej a volej, která nemá bolesti, neboť mnoho dětí bude mít osamělá, více než ta, která má muže.*“ Původně toto slovo bylo namířeno na obnovu a nového rozmnožení Izraele po babylonském zajetí. Pavel to dotahuje na šíření dětí „nového svobodného Jeruzaléma“. Nejen Pavlovou misí přibývá „Sáriných synů a dcer“, tedy dětí svobody, kterou nám vydobyl Kristus.

A Pavel zde podotýká, že tak jako panovalo napjatí tehdy mezi synem otrokyně a synem svobodné (mezi Izmaelem a Izákem), totiž, že Izmael dráždil a pronásledoval Izáka, tak i nyní židé oddaní zákonu pronásledují ty, kteří žijí v nové svobodě v Kristu. Myslel tím jistě i ony *judaisty*, oddané stále zákonu, kteří zneklidňovali věřící v Galácii. Stále ještě staré vazby nepovolily úplně. Stále se to staré snažilo spoutat to nové. Zde Pavel nemůže mlčet. Ukazuje, jak bylo naloženo s Izmaelem pronásledujícím Izáka: „*Vyžeň otrokyni i jejího syna, neboť syn otrokyně nebude dědicem spolu se synem svobodné*“ (v. 30). Tak to řekl Hospodin Abrahamovi. Hagar s Izmaelem tehdy nakonec museli odejít. Nemohli žít dle pospolu. Tak i Pavel nekompromisně odmítá působení a učení judaistů, kteří ač věřili v Ježíše, stále byli ještě až příliš pod vlivem „Hagar“, Sínaje, starého Jeruzaléma.

Galatské Pavel povzbuzuje: „*A proto, bratři, nejsme syny otrokyně, nýbrž ženy svobodné. Tu svobodu nám vydobyl Kristus. Stůjte proto pevně a nedejte si na sebe znovu vložít otrocké jho*“ (4,31-5,1).